

บทความวิจัย

โอกาสของภาคเกษตรไทย กรณีศึกษาพื้นที่จุดผ่อนปรนการค้าช่องสายตะกู
อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์

Opportunities in the Thai Agricultural Sector: A Case Study of Border Market
Development at Sai Taku Checkpoint, Ban Kruat District, Buriram Province

วันที่รับบทความ (Received) : 26 มกราคม 2568

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 18 มีนาคม 2568

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 28 มีนาคม 2568

เอกวีร์ เอกอัฐวัฒน์¹*

Akekawee Akeattawat

ดร., หัวหน้าสำนักงานกฎหมายเอกวีร์ทนายความ

Dr., Head of Akekawee Law Office

เลขที่ 55/130 หมู่ที่ 7 ตำบลหลักหก อำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี 12000

No. 55/130, Moo 7, Lak Hok Subdistrict, Mueang District,
Pathum Thani Province 12000

E-mail: akekawee4@gmail.com

¹ ผู้นิพนธ์หลัก (first author)

* ผู้ประพันธ์บรรณกิจ (Corresponding Author)

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาความท้าทายโอกาสของภาคเกษตรไทยกรณีศึกษาพื้นที่ จุดผ่อนปรนการค้าช่องสายตะกู อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก กลุ่มผู้ให้ข้อมูลจำนวน 30 ราย ดำเนินการจัดเวทีสนทนากลุ่ม จำนวน 1 ครั้ง ด้วยการเชิญผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น เกษตรกร ผู้นำสายการค้าทางการเกษตร เจ้าหน้าที่สำนักงานเกษตร และเจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรวมทั้งสิ้นจำนวน 30 ราย มาร่วมอภิปราย

ผลการศึกษาพบว่า ประเทศไทยมีโอกาสมากทางด้านสินค้าทางการเกษตรทุกชนิด รวมไปถึงปศุสัตว์ในการส่งออกสินค้าไปประเทศกัมพูชา นอกจากนั้น จากการที่เป็นพื้นที่ชายแดนทำให้เกษตรกรในพื้นที่ชายแดนมีโอกาสใช้แรงงานภาคการเกษตรซึ่งเป็นแรงงานต้นทุนต่ำจากประเทศกัมพูชา ดังนั้น รัฐบาลจะต้องเข้ามาสนับสนุนส่งเสริมให้เกษตรกรในพื้นที่ชายแดนพัฒนาศักยภาพทางการเกษตรรวมถึงการพัฒนาตลาดและพัฒนาด้านการค้าชายแดนให้เป็นด่านถาวรต่อไป

คำสำคัญ: โอกาสและความท้าทาย, ภาคเกษตรไทย, ประชาคมอาเซียน

Abstract

The purpose of this research paper is to study the challenges and opportunities of the Thai agricultural sector in a case study of the Sai Tagu Trade Relief Zone Area, Ban Krat District, Buriram Province using an in-depth interview method. A group of 30 informants organized a group discussion forum once by inviting relevant people such as farmers, agricultural product vendors, farmers A total of 30 officials from the Agriculture Office and local government organizations participated in the discussion.

The results of the study show that Thailand has a lot of opportunities for all kinds of agricultural products, including livestock, to export products to Cambodia. In addition, because it is a border area, farmers in border areas have the opportunity to use agricultural labor, which is low-cost labor from Cambodia. so The government must support and encourage farmers in border areas to develop their agricultural potential, including the development of the market system, and continue to develop border trade posts into permanent checkpoints.

Keywords: Opportunities and Challenges, Thai Agriculture Sector, ASEAN Community

1. บทนำ

การค้าชายแดนเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการส่งออกและการพัฒนาเศรษฐกิจของไทยที่ผ่านมามีการค้าชายแดนระหว่างไทยกับประเทศเพื่อนบ้านมีการขยายตัวอย่างต่อเนื่อง มูลค่าการค้าชายแดนได้เพิ่มขึ้นจาก 377,457 ล้านบาท ในปี พ.ศ. 2547 เป็น 987,572 ล้านบาทในปี 2557 หรือขยายตัวเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 161.63 (กรมการค้าต่างประเทศ, 2558) สินค้าเกษตรชายแดน เป็นภาคการผลิตหนึ่งที่รัฐบาลให้ความสำคัญมาโดยตลอด อาทิเช่น หนังสือพิมพ์คมชัดลึก (2558) ได้อธิบายว่า กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้บูรณาการขับเคลื่อนโครงการเพิ่มศักยภาพด้านสินค้าเกษตรชายแดนเพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน พร้อมพัฒนาระดับด้านตรวจสินค้าเกษตร (Thailand Agriculture Quarantine and Inspection Service; TAQIS) โดยมีเป้าหมายพัฒนาศักยภาพด้านสินค้าเกษตรชายแดนให้มีคุณภาพมาตรฐานระดับสากล

สำหรับโอกาสและความท้าทายของภาคเกษตร นโยบายที่รัฐบาลมอบให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ 6 ด้าน เป็นกรอบการดำเนินงาน ได้แก่ 1) ดูแลเกษตรกรให้มีรายได้ที่เหมาะสมด้วยวิธีการต่าง ๆ 2) ปรับโครงสร้างการผลิตสินค้าเกษตรให้สอดคล้องกับความต้องการ 3) บริหารจัดการทรัพยากรน้ำของประเทศให้เป็นเอกภาพในทุกมิติ 4) สหกรณ์ของกลุ่มเกษตรกรที่ผลิตสินค้าเกษตรเพิ่มบทบาทในฐานะผู้ซื้อพืชผล แปรรูป ส่งออกได้ 5) ป้องกันปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบในภาครัฐ และ 6) ปรับปรุงระบบบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพ โปร่งใส ตรวจสอบได้ พร้อมทั้งเร่งรัดดำเนินการในเรื่องเร่งด่วน เช่น แก้ไขปัญหาแรงงาน ลดต้นทุนการผลิต จัดทำฐานข้อมูลเกษตรกร การจัดหาแหล่งน้ำเพื่อแก้ไขปัญหาภัยแล้ง การส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ โดยมีเป้าหมายเพื่อความยั่งยืนของภาคการเกษตร (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2558ก) นอกจากนี้ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ยังมีโครงการส่งเสริมอาชีพด้านการเกษตรในจังหวัดที่มีพื้นที่ชายแดน และพัฒนาภาคการเกษตรสู่ประชาคมอาเซียนเพื่อสร้างโอกาสสินค้าเกษตรไทยเข้าสู่ประชาคมอาเซียน (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2558ข)

จากนโยบายของรัฐบาลการพัฒนาการค้าเกษตรชายแดนเป็นบทบาทหนึ่งที่สำคัญของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ จุดผ่อนปรนการค้าช่องสายตะกู อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ เปิดขึ้นตามนโยบายตามของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) มีประเภทสินค้าที่จำหน่ายเช่น สินค้าอุปโภคบริโภค ของป่า เครื่องใช้ไฟฟ้า เสื้อผ้ามือสอง และสินค้าเบ็ดเตล็ด มูลค่าการค้า ในปี พ.ศ. 2558 ประมาณ 15 ล้านบาท และปี พ.ศ. 2559 ประมาณ 18 ล้านบาท (ผู้จัดการออนไลน์, 2560) จากการที่รัฐบาลโดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้เล็งเห็นต่อการพัฒนาสินค้าการเกษตรและด้านการค้าชายแดน ดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจว่าโอกาสและความท้าทายของภาคเกษตรไทยหลังเปิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน กรณีศึกษาพื้นที่จุดผ่อนปรนการค้าช่องสายตะกู อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ จะเป็นอย่างไร และรัฐบาลจะต้องมีแนวทางในการพัฒนาต่อไปอย่างไรเพื่อรองรับการพัฒนาเศรษฐกิจโดยภาคการเกษตร เพื่อความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกร และเพื่อตอบสนองต่อการพัฒนาประเทศไทยอย่างยั่งยืนต่อไป

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาความท้าทายโอกาสของภาคเกษตรไทยกรณีศึกษาพื้นที่จุดผ่อนปรนการค้าช่องสายตะกู อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษารั้ครั้งนี้กำหนดศึกษาในพื้นที่ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ โดยใช้วิธีการศึกษาภาคสนาม (Fieldwork survey) ด้วยการสำรวจพื้นที่ และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth interview) ด้วยการสุ่มแบบเจาะจง จากกลุ่มประชากร ในพื้นที่จำนวน 30 ราย คือ เกษตรกร ผู้จำหน่ายสินค้าทางการเกษตร เจ้าหน้าที่สำนักงานเกษตร เจ้าหน้าที่ประจำจุดผ่อนปรนการค้าช่องสายตะกู และเจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และมีการจัดเวทีเสวนากลุ่มด้วยการเชิญกลุ่มประชากร จำนวน 30 ท่าน มาร่วมอภิปราย แล้วใช้การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์บริบทของเนื้อหา (Content analysis) และการวิเคราะห์เชิงบรรยาย (Descriptive analysis) โดยมีการตรวจสอบข้อมูลที่ได้จนมีความมั่นใจในความถูกต้องโดยตรวจสอบสามเส้า (Triangulation) โดยใช้หลายวิธีการในการเก็บข้อมูล และเปิดโอกาสให้ผู้ร่วมศึกษาได้ตรวจสอบความถูกต้องของการวิเคราะห์ข้อมูล

4. ผลการวิจัย

จากการศึกษาพบว่า ประเทศกัมพูชามีความต้องการสินค้าเกษตร รวมไปถึงปศุสัตว์จากประเทศไทยเป็นอย่างมาก นอกจากนั้น เกษตรกรในพื้นที่ชายแดน ยังมีโอกาสใช้แรงงานชาวกัมพูชาที่มีค่าจ้างราคาถูก (โดยเฉลี่ยค่าแรงอยู่ที่วันละ 150 บาท) การที่มีแรงงานราคาถูกจากประเทศกัมพูชาเข้ามาทำงานในภาคการเกษตรของประเทศไทยไม่ได้ส่งผลกระทบต่อแรงงานไทยมากนัก เพราะจากการศึกษาในพื้นที่พบว่า เกษตรกรในพื้นที่หาแรงงานไทยเพื่อมาใช้แรงงานทางการเกษตรได้ยาก เมื่อเทียบกับอดีต เพราะแรงงานวัยหนุ่มสาวไปทำงานในภาคอุตสาหกรรมเป็นส่วนใหญ่

สำหรับแนวทางการพัฒนาภาคเกษตรไทยในพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์หลังเปิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน รัฐบาลควรมีแนวทางในการพัฒนาดังต่อไปนี้

1. สนับสนุนและพัฒนาสินค้าการเกษตรในพื้นที่ โดยเฉพาะผักสวนครัว เช่น หอม กระเทียม เป็นต้น ผลไม้ทุกชนิด เช่น มะม่วง กล้วย เป็นต้น รวมไปถึงปศุสัตว์ เนื่องด้วยประเทศกัมพูชายังไม่สามารถผลิตสินค้าดังกล่าวได้เพียงพอต่อการบริโภคในประเทศ การผลิตควรจะสอดคล้องกับหลักปรัชญาแนวคิดเกษตรทฤษฎีใหม่ ซึ่ง อภิชาติ พันธ์เสน สรวิชัย เปรมชื่น และพิเชษฐ์ เกียรติเดชปัญญา (2546) ได้อธิบายว่า ในปี พ.ศ. 2537 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ได้พระราชทานแนวคิดเกษตรทฤษฎีใหม่แก่ประชาชนชาวไทยที่มีการจำแนกขั้นตอนในการพัฒนาออกเป็น 3 ขั้นตอน คือ ขั้นที่หนึ่ง เน้นการผลิตเพื่อการบริโภคในครัวเรือนเป็นหลัก เหลือจึงขาย ส่วนขั้นที่สอง คือการรวมกลุ่มเพื่อแปรรูปผลผลิตให้เกิมูลค่าเพิ่มและสามารถอยู่ในตลาดได้นาน และขั้นที่สาม อาจจะร่วมมือกับทุนขนาดใหญ่ เพื่อเพิ่มขีด

ความสามารถทางการแข่งขัน กับธุรกิจเอกชนและธุรกิจระหว่างประเทศ เมื่อกลุ่มเกษตรกรมีความเข้มแข็งเพียงพอแล้ว

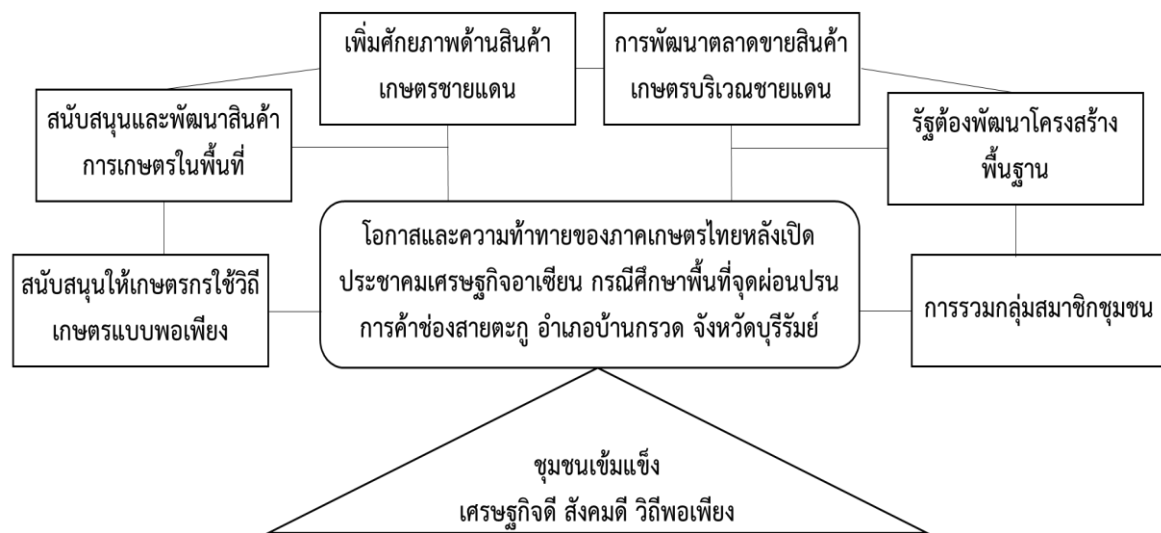
2. การพัฒนาตลาดขายสินค้าเกษตรบริเวณชายแดน เพื่อเป็นศูนย์กลางและช่องทางการค้ากับประเทศกัมพูชา และจะทำให้เกิดการสนับสนุนช่องทางการตลาดให้แก่สินค้าและผลผลิตในพื้นที่ (ผู้ผลิต) มาสู่ผู้บริโภคทั้งในประเทศและต่างประเทศ การพัฒนาการตลาดสินค้าเกษตรจังหวัดชายแดนจะทำให้มีการจัดจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตร จากเกษตรกร กลุ่มเกษตรกร กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร และวิสาหกิจชุมชนต่าง ๆ

3. สนับสนุนให้เกษตรกรใช้วิถีเกษตรแบบพอเพียง ด้วยการผลิตเพื่อตนเอง เพื่อครอบครัวเป็นอันดับแรก แล้วจึงนำผลผลิตที่เหลือจากการบริโภคในครัวเรือน ไปรวมกันในหมู่บ้านและส่งไปขายยังตลาดในพื้นที่เพื่อสร้างให้มีรายได้เสริม

4. จะต้องสนับสนุนการรวมกลุ่มสมาชิกในชุมชนและในสังคมใกล้เคียง เช่น กลุ่มสตรี กลุ่มแม่บ้าน เข้ามารวมกลุ่มกันเพื่อก่อให้เกิดพลังในการทำงาน และนำไปสู่การการผลิตสินค้าและบริการเพื่อมุ่งไปสู่เศรษฐกิจชุมชน ด้วยการรวบรวมข้อมูลด้านการตลาด การแปรรูปวัตถุดิบของชุมชนให้เป็นสินค้าและบริการ เพื่อหารายได้เพิ่มขึ้น ด้วยการส่งออกสินค้าไปยังประเทศกัมพูชา เช่น การนำต้นกกมาแปรรูปทอสีและมีการออกแบบให้มีมูลค่าเพิ่ม หรือการพัฒนาพืชผักผลไม้ให้อยู่ได้นานขึ้น เช่น การทำมะม่วงดอง แล้วออกแบบบรรจุภัณฑ์ให้มีความสวยงามแล้วส่งออกเป็นต้น

5. เพิ่มศักยภาพด้านสินค้าเกษตรชายแดน โดยพัฒนาจุดผ่อนปรนการค้าช่องสายตะกู อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ ให้เป็นด่านถาวร และต้องพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก เครื่องมือและอุปกรณ์ที่จำเป็นสำหรับเจ้าหน้าที่ประจำด่านตรวจพืช ด่านตรวจสัตว์ (สัตว์น้ำ สัตว์ป่า และปศุสัตว์) นอกจากนั้นจะต้องพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ ความชำนาญ ในการใช้อุปกรณ์และเครื่องมือต่าง ๆ

6. รัฐต้องพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ระบบถนน คมนาคม ขนส่ง ให้รองรับการขนส่งจำนวนมากในอนาคต รวมไปถึงสาธารณูปโภคต่างๆ เช่น ระบบไฟฟ้า ประปา และระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ตให้สมบูรณ์

ภาพที่ 1 โอกาสและความท้าทายของภาคเกษตรไทย กรณีศึกษาพื้นที่จุดผ่อนปรนการค้าช่องสายตะกู อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์
ที่มา : ผู้แต่ง (2567)

6. อภิปรายผลการวิจัย

ภาคการเกษตรบริเวณชายแดนไทยกัมพูชายังมีโอกาสอีกมากสำหรับเกษตรกรไทย ซึ่งเกษตรกรเพียงฝ่ายเดียวมีอาจที่จะพัฒนาได้ รัฐบาลจึงมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุน ส่งเสริมในด้านต่างๆ เพื่อสนับสนุนให้ภาคการเกษตรสามารถขับเคลื่อนไปได้ โดยในการพัฒนาภาคการเกษตรจะต้องไม่ทำลายสภาพความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติจนกระทั่งมีลักษณะเสื่อมโทรมไม่อยู่ในฐานะที่จะเป็นฐานให้เกิดการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตอย่างต่อเนื่องได้ ซึ่งรัฐจะต้องเน้นการพัฒนาการเกษตรอย่างยั่งยืน เช่น สนับสนุนให้เกษตรกรลดการใช้สารเคมีหรือปุ๋ยเคมีและทดแทนด้วยการใช้ปุ๋ยชีวภาพ เป็นต้น รัฐจะต้องพัฒนาระบบการจัดการน้ำในพื้นที่เพื่อให้รองรับต่อการขยายตัวของภาคการเกษตรเพื่อการส่งออกต่อไปในอนาคต โดยจะต้องเป็นการพัฒนาภาคการเกษตรเพื่อตอบสนองการบริโภคภายในประเทศก่อน และค่อยส่งออกไปยังประเทศเพื่อนบ้าน อย่างไรก็ตาม เกษตรกรจะต้องสร้างภูมิคุ้มกัน คือ เตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นโดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น ซึ่งการใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นต้นแบบในการดำเนินชีวิต ในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 3 องค์ประกอบคือ ความพอประมาณ การมีเหตุผล และภูมิคุ้มกันชุมชน กับ 2 เงื่อนไข ความรู้และคุณธรรม จะทำให้เกษตรกรสามารถสร้างภูมิคุ้มกันได้ ดังที่ Kroeksakul, Neal & Sakolnakorn (2012) กล่าวว่า เศรษฐกิจพอเพียง คือ ทางเลือกหนึ่งสำหรับคนและกลุ่มคนจำนวนหนึ่งเพื่อใช้ในการดำเนินชีวิตและดำเนินกิจกรรมทางด้านเศรษฐกิจ เพื่อให้สามารถปรับตัวให้สามารถอยู่รอดในสภาพเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันได้อย่างมีความสุขตามอัตภาพ เนื่องจากปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักความจริง และเป็นกรอบสามารถประยุกต์ใช้เพื่อดำรงชีพได้ โดยมาจากการวางรากฐานของชีวิตให้มั่นคงทั้งในด้านความคิด แนวทางปฏิบัติ และการดำรงชีวิตที่ถูกต้องเหมาะสมเป็นอันดับแรก

และต้องรู้จักคำว่า “พอ” ในการดำรงชีวิตประจำวัน รู้จักเอื้ออาทร รู้จักช่วยเหลือเกื้อกูลต่อบุคคลรอบด้าน รู้จักใช้ความอดทน และการรอคอย เพื่อให้การทำงานกับคนในชุมชนและในสังคมประสบผลสำเร็จตามเป้าหมาย แล้วค่อย ๆ ขยายผลออกไปสู่คนในครอบครัว ขยายผลไปสู่เพื่อนบ้านในชุมชนและในสังคมเพื่อทำให้เกิดการรวมกลุ่มประชาชนให้มีความเข้มแข็ง เพื่อก่อให้เกิดพลังต่อรอง และการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายองค์กรประชาชนได้ต่อไปในอนาคต

7. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย และข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

สำหรับข้อเสนอแนะสำหรับรัฐบาลในการพัฒนาพื้นที่ที่มีดังต่อไปนี้

1. รัฐต้องพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐานและการขนส่งเพื่อตอบสนองต่อการเติบโตของตลาดส่งออกสินค้าเกษตรไปยังประเทศกัมพูชา
2. พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านการเกษตร โดยเฉพาะระบบชลประทานซึ่งไม่เพียงพอและไม่ครอบคลุมในพื้นที่
3. ในการพัฒนาภาคการเกษตร จะต้องมีการพัฒนาที่สอดคล้องกับเงื่อนไขทางเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกรเป็นสำคัญ โดยต้องให้เกษตรกรเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาทุกขั้นตอนที่รัฐจะดำเนินการ เพราะจะทำให้การพัฒนาของรัฐสามารถดำเนินการพัฒนาได้ตรงตามสภาพความเป็นจริงตามสภาพของพื้นที่และความเป็นอยู่ของเกษตรกร
4. รัฐจะต้องดำเนินการจัดสรรพื้นที่ว่างเปล่าหรือพื้นที่ที่รัฐไม่ได้ใช้ประโยชน์ให้แก่เกษตรกรที่ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง และต้องมีมาตรการหรือรูปแบบการนำที่ดินไปใช้ผลิตวัตถุประสงค์จากการเกษตรของผู้ได้รับที่ดินทำกินให้มีกฎเกณฑ์ที่เข้มข้นมากขึ้น โดยนำกรณีศึกษาปัญหาในอดีตและปัจจุบันมาปรับปรุงข้อกำหนดต่อไปในอนาคต

8. เอกสารอ้างอิง

- กรมการค้าต่างประเทศ. (2558). นโยบายการพัฒนาการค้าชายแดนนำร่อง "แม่สอด-เมียวดี โมเดล".
วารสารการค้าชายแดน, 1(1), 4-7
- กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (2558ก). "รัฐมนตรีเกษตรฯ" มอบนโยบายแนวทางการดำเนินงาน
ปีงบประมาณ 2559. สืบค้นเมื่อ 10 ธันวาคม 2024, จาก https://www.moac.go.th/ewt_news.php?Nid=16700&filename=olan
- กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (2558ข). ก.เกษตรฯ รุกเตรียมพร้อมภาคการเกษตรสู่ประชาคมอาเซียน
ศึกษาผลกระทบโอกาสสินค้าเกษตรไทย ตีตลาดหลังเข้าสู่ประชาคมอาเซียน เผยมีแนวโน้มดี เป็น
ที่ยอมรับด้านคุณภาพและมาตรฐาน. สืบค้นเมื่อ 15 ธันวาคม 2024, จาก https://www.moac.go.th/ewt_news.php?nid=17126&filename=

- ผู้จัดการออนไลน์. (2560). ย้อนรอย...จุดผ่อนปรนการค้าช่องสายตะกู จ.บุรีรัมย์ นโยบาย คสช. ก่อน “คนใกล้ชิดฮุนเซน-นักการเมืองไทย” เปิดกาลิโนพื้นที่ทับซ้อนไทย-กัมพูชา 7 เม.ย. สืบค้นเมื่อ 15 ธันวาคม 2024, จาก <http://www.manager.co.th/Politics/ViewNews.aspx?NewsID=9600000028304>
- หนังสือพิมพ์คมชัดลึก. (2558). เพิ่มศักยภาพด่านสินค้าเกษตรชายแดนเพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน. สืบค้นเมื่อ 18 ธันวาคม 2024, จาก http://thailand.prd.go.th/1700ewt/aseanthai/ewt_news.php?Nid=4302&filename=index
- อภิชัย พันธเสน, สรวิษฐ์ เปรมชื่น และ พิเชษฐ์ เกียรติเดชปัญญา. (2546). การประยุกต์พระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงกับอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อม. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- Kroeksakul, P., Neal, M. & Sakolnakorn, T. P. N. (2012). Sufficiency Economy as a Way of Life: A Case Study of Nam Bor Village, Nakhon Si Thammarat Province. *Kasetsart Journal of Social Sciences*, 33(1), 43-45.